

MANIPULYATSIYA ORQALI XATTI-HARAKATNI O'ZGARTIRISH

Ganiyeva Gulandon Ibragimovna

Namangan davlat universiteti

PSIXOLOGIYA (faoliyat turlari) yo'nalishi 1 bosqich magistranti

Karimov Jasurbek Jamoldinovich

PSIXOLOGIYA (faoliyat turlari) yo'nalishi 1 bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada manipulyatsiya haqida uni inson ruhiyati, hatti-harakatlari va dunyoqarashiga ijobiy hamda salbiy ta'sirlari to'g'risida, manipulyativ mexanizm, hulq-atvor, ijobiy o'zgarishlar, manipulyatsiya ob'yekti va sub'yekti haqida to'la tushunchalar berilgan. Shu bilan birga manipulyativ harakatning havfliligi hamda manipulyativ mexanizmlar axborot urushlarining ajralmas qismi ekanligi to'g'risida keng fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Manipulyatsiya, Hulq-atvor, Ijobiy o'zgarish, manipulyatsiya mexanizmi, ishotirish kuchi.*

Annotatsiya: *V dannoy state dano' polno'ye predstavleniya o manipulyatsii, o yeye polojitelnom i otritsatelnom vliyani na psixiku, povedeniye i mirovozzreniye cheloveka, o manipulyativnom mexanizme, povedenii, polojitelno'x izmeneniyax, ob ob'yekte i sub'yekte manipulyatsii. V to je vremya shiroko obsujdalas opasnost manipulyativnogo deystviya, a takje to, chto manipulyativno'ye mexanizmo' yavlyayutsya neot'yemlemoy chastyu informatsionno'x voyn.*

Klyuchevo'ye slova: *manipulyatsiya, povedeniye, pozitivno'ye izmeneniya, mexanizm manipulyatsii, sila ubejdeniya.*

Shaxs psixologiyasi juda murakkab, uning muhim qismini xayolot olami tashkil qiladi. Darhaqiqat odam bir vaqting o'zida ikki qarma-qarshi olamda yashaydi: real hayotda va hayolan tasavvurlar dunyosida. Ana shu, aynan shaxsning xayoliy dunyosiga tashqaridan osonlikcha ta'sir ko'rsatish mumkin. Aniqrog'i bu ta'sir doim yashirin xarakterga ega bo'lib, insonning o'zi buni payqamaydi. Bu jarayonni manipulyatsiya mexanizmi boshqaradi.

Manipulyatsiya - bu ataylab va ongsiz ravishda ishlatilishi mumkin bo'lgan murakkab psixologik hodisa. Manipulyatsiyaning muhim jihatlaridan biri shundaki, u orqali ob'yektning hatti-harakatlarini dasturlash mumkin. Manipulyatsiya psixologiyasi yaqindan ijtimoiy ta'sir va ishotirish bilan bog'liq. Manipulyatsiya bu ong ustidan hukmronlik o'rnatish bo'lib, unda inson ruhiyati, hatti-harakatlari va dunyoqarashiga ta'sir ko'rsatiladi.

Masalan: Agar biron bir shaxs mato sotib olmoqchi deylik. U sizdan xali borib ko'rmagan do'kon adresni so'rasa siz unga o'zingiz bilgan boshqa do'kon adresini bersangiz bu MONIPULYASIYA bo'lmaydi. Bu shaxsni aldash, yolg'on ma'lumot berish bo'ladi. Bu holat manipulyatsiya hisoblanishi uchun, Siz unga shunday ta'sir etingki, u o'z ixtiyori bilan siz bilgan do'kondan mato sotib olsin. Mana shu insonga ta'sir kuchini o'tkazish,

MONIPULYASIYA bo'ldi. Manipulyator doim insonning aynan ruhiy dunyosini mo'ljalga oladi. Bunda manipulyatsiya ob'yektiga shaxs sifatida qaralmaydi. Manipulyator uchun shaxs shunchaki ta'sir ko'rsatishning ob'yekti bo'ldi. Agar odam o'ziga qaratilgan murojaatlarning asl mohiyatini bilib tursa, yashirin maqsadlardan xabardor bo'lsa, bu holatga manipulyatsiya sifatida baho berib bo'lmaydi. Shunday ekan, manipulyatsiyaning maqsadlari fosh etilgan taqdirda, shu vaqtdan boshlab ta'sir ko'rsatishning manipulyativ xarakteri yo'qoladi.

Xulq-atvorni o'zgartirishda manipulyatsiya etikasi diqqat bilan ko'rib chiqishni talab qiladigan muhim mavzudur. Asosiysi, xulq-atvorni o'zgartirish insonning xatti-harakatlarini turli xil vositalar yordamida o'zgartirishni o'z ichiga oladi, masalan ijobiy yoki salbiy, jazolash yoki shakllantirish sifatida. Xulq-atvorni o'zgartirish maqsadi esa odamlarga sog'lom odatlarni qabul qilishga yoki salbiy odatlardan voz kechishga yordam berish bo'lishi mumkin, bunga erishish uchun ishlatiladigan usullar maqsadlar munozaralarga sabab bo'lishi mumkin. Ba'zilar ta'kidlashicha, manipulyatsiya axloqiy jihatdan muammoli, chunki u odamlarga shunchaki shakllantiriladigan va boshqariladigan ob'ektlar sifatida qaraydi, boshqalari esa bu manipulyatsiyani xulq-atvorni o'zgartirish uchun zarur va mas'uliyatli va qulay tarzda amalga oshirilishi mumkin. Oxir oqibat, xulq-atvorni o'zgartirishda manipulyatsiya etikasi o'rtasida ehtiyotkorlik bilan muvozanatni talab qiladi. Qo'llaniladigan texnikaning foydalari va xavflari, shuningdek, shaxslarga etkazilishi mumkin bo'lgan zararlar ehtiyotkorlik bilan bartaraf etishga alohida e'tibor talab etiladi.

Ishontirish kuchi: Xatti-harakatni o'zgartirish uchun manipulyatsiyadan foydalanish boshqalarni xatti-harakatlarini o'zgartirishga ishontirish qobiliyati kuchli vosita bo'lishi mumkin. Manipulyatsiya - bu amaliyot kimgadir ustidan nazorat yoki ta'sir o'tkazish. U odamlarni o'zlari xohlagan narsani qilishga majbur qilish uchun ishlatilishi mumkin muayyan masala bo'yicha o'z e'tiqodlarini qilishni yoki o'zgartirishni xohlamaydilar. Manipulyatsiyaning ko'plab shakllari mavjud, taklif kabi nozik usullardan tortib, majburlash kabi ochiqroq usullargacha. Manipulyatsiya qilish mumkin turli kontekstlarda, ijtimoiy o'zaro ta'sirlardan marketing strategiyalarigacha qo'llanilishi mumkin. Biroq, ularsiz foydalanilganda axloqiy kompas, bu salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, axloqiy fikrlarni tushunish manipulyatsiya orqali ishontirishdan foydalanish juda muhimdir.

Bugungi dunyo voqealari – manipulyatsiyaning yaqqol ko'rinishidir, lekin, bu alohida shaxslar ongiga ta'sir ko'rsatish emas, butun bir millatlar, jamiyatlar ongiga ta'sir ko'rsatishdir. Bugun ommaviy madaniyat, ommaviy axborotlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali odamlarga ularning qadriyatlarini va qarashlariga mohiyatan zid bo'lgan soxta, g'araz maqsadlar osonlikcha singdirilmoqda. Muammo shundaki, auditoriyaning ko'plab qismi o'zi qabul qilayotgan axborot ma'lumotlar oqimini tahlil qilish, juda bo'lmaganda, o'sha ma'lumotlarning to'g'ri yo noto'g'riligini tekshirib ko'rishni istamaydi.

Manipulyativ ta'sirning xavfliligi shundaki, ta'sir doirasiga tushib qolgan shaxs nafaqat o'ziga uqtirilgan harakatni amalga oshiradi, balki ich-ichidan bu harakatni o'z xohishiga

ko'ra bajarayotganligiga sidqidildan ishonib qoladi. Manipulyatsiya o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishdi deb hisoblanishi uchun, shaxsning hatti-harakatlari butunlay dasturlanishi, hatto uning dastlabki qarashlariga zid bo'lgan tushunchalar ham u tomonidan qadriyat sifatida qabul qilinishi kerak bo'ladi. Bundan ko'rinib turibdiki, manipulyatsiya ikki tomonlama ta'sir ko'rsatish deganidir. Manipulyator shaxsga ta'sir ko'rsatishni boshlaydi, o'z navbatida shaxs esa manipulyatsiya jarayonining hamkoriga aylanadi.

“Manipulyatsiya jarayonida ikkita qarama-qarshi tomon ishtirok etadi: manipulyatsiyani amalga oshiruvchi – manipulyatsiyaning sub'yekti hamda manipulyatsiya qaratilgan shaxs – manipulyatsiyaning ob'yekti. Manipulyatsiyaning sub'yekti manipulyator deb ham yuritiladi. Manipulyatsiyaning ob'yekti esa individ yoki omma ongi bo'ladi. Aksariyat rus olimlari, S.Kara-Murzaning manipulyatsiya haqidagi qarashlarini qo'llab-quvvatlagan holda G'arb, xususan Amerika OAVni “ongni zaharlovchi mashina”, “ruhiy terror vositasi” kabi ta'riflar bilan yonma-yon qo'yadi, auditoriyani esa axborotni passiv qabul qiluvchi kishilar uyushmasidan iborat, deb hisoblaydi: “Muvaffaqiyatli manipulyatsiyaning birinchi (ehtimol asosiy) sharti shundaki, ko'p hollarda fuqarolarning aksariyati xabarlarining to'g'riligidan shunchaki shubhalanish uchun na ruhiy va aqliy quvvati, na vaqtini sarflagisi keladi. Chunki, passiv ravishda axborot “oqimi” bilan birga “suzish”, har bir signalni tanqidiy nuqtai nazardan qabul qilishga qaraganda ancha oson””⁴⁷

Manipulyatsiya usullari odamlar va tashkilotlarda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun kuchli vosita bo'lishi mumkin. Turli xil taktikalar, masalan, rag'batlantirish, ramkalar yaratish orqali xatti-harakatlarga qanday ta'sir qilishni tushunish orqali va ijtimoiy me'yorlar, rahbarlar istalgan natijalarni qo'llab-quvvatlashi va o'sish madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Masalan, Muayyan harakatlar uchun mukofot yoki e'tirof berish odamlarni ushbu xatti-harakatlarni takrorlashga undashi mumkin, ma'lumotni ma'lum bir shaklda taqdim etishda odamlarning tasavvurlari va reaksiyalarini shakllantirishi mumkin. Bundan tashqari, boshqalarning ijobiy xulq-atvorini ta'kidlab, to'lqin ta'sirini yaratishi mumkin, chunki odamlar modellashtirish ehtimoli ko'proq maqtoqli va mustahkamlangan harakatlardan iborat. Manipulyatsiya usullarini mohirona qo'llash orqali rahbarlar yaratishi mumkin ijobiy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlaydigan va shaxslarni yoki guruhlarini o'z maqsadlari sari harakatga keltiradigan muhit yaratishi mumkin.

Amalda manipulyatsiya marketing va reklamadan tortib siyosatgacha bo'lgan turli sohalarda kuzatilishi mumkin va giyohvandlikdan qaytish ham. Xususan, giyohvandlikdan qaytish manipulyatsiyaning nozik lekin kuchli bo'lishi mumkin bo'lgan sohasidir, Mijozlar davolanishi yoki tezda tuzatishini va'da qilgan davolanish dasturiga kiritishlari mumkin. Biroq, manipulyatsiya bu erda to'xtatmaydi balki to'xtatishiga yordam beradi. Davolash dasturlari ko'pincha ijobiy mustahkamlash, tengdoshlar bosimi va mijozlarni nazorat qilish

⁴⁷ <https://kun.uz/14346587?q=%2Fuz%2F14346587>

texnikasidan foydalanadi. Masalan, terapevtga kerakli xatti-harakatni kuchaytirish uchun iltifot va mukofotlardan foydalanishi mumkin abstinent bo'lsa, guruh terapiyasi seanslari relapsni oldini olish uchun tengdoshlarning bosimiga tayanishi mumkin. Bular Manipulyativ taktikalar tiklanishning istalgan natijasiga erishishda samarali bo'lsa-da, axloqiylikni oshiradi.

Shaxslarda manipulyativ xatti-harakatlarni o'zgartirish usullaridan axloqsizlikda foydalanish uzoq muddatli zararli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qo'rquvga asoslangan taktikalardan foydalanish ham tashvish va vahima hujumlarini keltirib psixologik affekt holatga olib keladi. Masalan: depressiya yoki stress. Odatlar va dinlar tomonidan qo'llaniladigan majburlash usullari va taqiqlar va cheklovlar ruhiyatga hissiy zo'ravonlik va psixologik jarohatlarga olib kelishi mumkin. Induktsiyaga asoslangan manipulyatsiya taktikasi aybdorlik va uyat ham qisqa muddatda samarali bo'lishi mumkin, lekin shaxsga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi, o'z-o'zini hurmat qilish darajasi pastlab ketishi kuzatiladi. Manipulyativ xatti-harakatni o'zgartirish, shuningdek, kognitiv dissonans va tartibsizlikni keltirib chiqarishi mumkin, natijada o'ziga va boshqalarga bo'lgan ishonchni yo'qotadi. Bundan tashqari, manipulyatsiyaga moyil bo'lgan shaxslar manipulyatsiya qiluvchi shaxs taqdim etadigan shartli o'ziga bo'lgan ishonchga potentsial qaram bo'lib qolishi mumkin.

Shuning uchun, manipulyatsiya xatti-harakatlarini o'zgartirish usullari shaxslarga uzoq davom etishi sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin

Bahtli va muvofaqiyatli kelajakni qurish manipulyatsiya bilan bog'liq emas, manipulyatsiya qisqa muddatda imkoniyatlarni kuchaytirishni talab qiladi. Muntazam monipulyativ boshqarilish natijasida insonda ishonchsizlik va norozilik madaniyatini keltirib chiqirishi mumkun. Aksincha, shaxslarga ozodlik berish o'zlariga egalik qilishlari uchun zarur vositalar va yordam berish orqali ijobiy xulq-atvorga erishib, o'zgarishlarga sabab bo'lishi mumkin.

Hozirgi zamon psixologlari monipulyativ hizmat, uning salbiy va ijobiy tomonlarini anglab, yangicha zamonda yangicha yondashuvlar orqali hizmat ko'rsatsalar, halq uchun, jamiyat uchun foydali bo'lgan yanada mazmunli natijalarga erishadilar.

Manipulyativ mexanizmlar axborot urushlarining ajralmas qismiga aylanib ulgurgani, har bir rivojlangan mamlakatdagi psixologlar oldidagi muhim vazifa ya'ni ilmiy tadqiqot ishlarining olib borilishini taqozo qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Pedagogik psixologiya asoslari G'oziyev E.G'
- 2 Pedagogik psixologiya. X.I. Ibragimov
3. Ta'lim tizmida psixologik hizmatni amalag oshirishda psixodiagnostika vositalaridan foydalanish. Tuzuvchi N.A. Sog'inov
4. Sog'liqni saqlash va tibbiyot bo'limi. "Og'riqni boshqarish va opioid epidemiyasi." Jamiyatni muvozanatlash va Opioidlarni retsept bo'yicha qo'llashning individual foydalari

va xavflari, Milliy Fanlar Akademiyalari, Muhandislik va tibbiyot, Milliy Akademiyalar matbuoti, 28.9.2017

5. Entoni Braun. "Hissiy intellekt va qorong'u psixologiya". O'rganish orqali odamlarga ta'sir o'tkazing 7 kun ichida manipulyatsiya va ongni boshqarish sirlari. 30 dan ortiq taqiqlangan NLP, tana tilini o'rganish va manipulyatsiya usullari. Suhbat va ijtimoiy ko'nikmalaringizni yaxshilang, Robert Daniel Skill, Mustaqil chop etilgan, 19.02.2021

6. Sapir Handelman. "Fikrni manipulyatsiya qilish". Psixologik hiyla ishlatish va suiiste'mol qilish, ABC-CLIO, 1.1.2009

7. Robert Sinkler. "Qorong'u psixologiya va manipulyatsiya". Miyani yuvish va aqlni boshqarish usullari, Amazon Digital Services MChJ - Kdp, 11.02.2020

8. Mishel Mur. 'Echilmagan.' Manipulyatsiya qilishdan saqlaning, qiziqishlaringizni himoya qiling, samarali ta'sir ko'rsating, Yoningizda odamlarni yutib oling - Ishontirish san'ati, 22.8.2019

9. <https://kun.uz/14346587?q=%2Fuz%2F14346587>